

2a 19
20 10

NORBEEK

DE KERK
IN HET MIDDEN

— 11epp Delnoy
— 1992 —

St. Brigidakerk Noorbeek

Bouwgeschiedenis in vogelvucht:

- * Rond het jaar 1000 moet hier een Romaanse kerk uit breuksteen hebben gestaan, getuige de onderbouw van de toren, die in ongehouwen natuursteen is uitgevoerd. (XI/XIIe eeuw)
- * Vervolgens verrees in de XIIIe eeuw een Romaanse kerk van mergel. Zie de lichtspleten en onderste galmgaten in de toren, evenals de vijf thans blinde rondboogvensters in het middenschip.
- * Omstreeks 1400 verbouwing in fasen tot Gotische kerk met spitsbogen.
Zie het priesterkoor evenals de hardstenen zuilen met Maas-kapitelen (= in diverse motieven beeldhouwde koppen bovenop de zuilen, kenmerkend voor het Maasland.)
- * In de XVIe eeuw wederom een ingrijpende verbouwing, waarbij o.a. de netgewelven werden aangebracht.
- * In 1847 (zie glas-in-lood raam boven toegangsdeur) werd toegangsportaal met bijruimtes in baksteen gebouwd, de huidige expositie-ruimte.
- * 1903-1913 algehele restauratie onder Pastoor Eygelshoven (architect Sprenger) en bouw van de huidige sacristie en bij-sacristie c.q. berging, resp. aan de noord- en zuidzijde van het koor.
- * 1990-1991 algehele consoliderende restauratie onder Pastoor Sax (architect Palmen) met ondersteuning van Rijksdienst Monumentenzorg.
- * SAMENVATTEND: Het kerkgebouw van Noorbeek heeft als een van de weinige dorpskerken in Zuid-Limburg nog iets van de Middeleeuwse sfeer bewaard en zijn hoofdvormen uit de vijftiende eeuw behouden.

Interieur:

- * De gewelfschilderingen uit circa 1500 op het koor zijn bij de restauratie van 1990/91 bescheiden bijgewerkt en opgehaald, evenals de kruiswegstatie (een fresco van Jezus vóór Pilatus?) in de noordelijke zijbeuk (= links achter). Er is een opvallende gelijkenis met de schilderingen in het middeleeuwse koor van de kerk van Margraten, de Kleine St. Janskerk te Hoensbroek en de Cellebroederskapel in Maastricht, waarvan de gewelven ook alle uit $\pm$ 1500 dateren.
- * Altaren: neo-barok, deels verguld, van vóór 1850.
- * Schilderij voorstellende de kruisiging op hoogaltaar gesigneerd door Olivier Pirotte, Luik, 1752. Onder dit schilderij een draaitabernakel, waarin een tweetal bewaarnissen voor liturgisch vaatwerk.
- * Beelden van Maria en Jozef op zij-altaren uit 1901.
- * Tegen voorste pilaar links op priesterkoor: beeld van de H. Brigida uit gips, 1879.
- * Beelden van Maria en Johannes Evangelist tegen vrijstaande pilaren: gepolychromeerd hout, 1520-1530. Oorspronkelijk behoorden deze tot een Calvariegroep op het kerkhof nabij de toegang tot de kerk. Het houten Christus-corpus van deze groep (hoogte 74 cm; de armen ontbreken) bevindt zich thans in de expositie-ruimte. De fraaie opvolger hiervan uit $\pm$ 1800 (hoogte 90 cm) hangt thans achter in het kerkgebouw. Buiten hangt hiervan een replica uit steenhars.
- * Houten communiebank voor het St. Jozef-altaar: 19e eeuw. De grote communiebank ter afsluiting van het priesterkoor werd vertimmerd tot dag-altaar en lezenaar, evenals kaarsenstandaard in toegangsportaal en altaar St. Brigidakapel.
- * Twee eikehouten biechtstoelen, 1787.
- * Orgel gebouwd in 1851/52 door Wilhelm Koulén uit Heinsberg (Dld.), voor zover bekend het enige overgebleven instrument van deze orgelbouwer. Bijzonder is het "Euphone" register, dat

klinkt als een harmonium of accordeon. De orgelkas(t) is overigens hoogstwaarschijnlijk een eeuw ouder. Sinds 1987 is er jaarlijks tijdens de zomervakantie een cyclus van orgelconcerten op dit monumentale orgel, dat ook te beluisteren is op CD: "Historische Orgels in Limburg" TSJ CD 9504

- * Kerkbanken geïnspireerd op een oud model kerkbank. Op de voorste korte bank rechts (zuidzijde) de inscriptie: "N.J. DE WARRIMONT. ANNO. 1729", een naam die ook vandaag de dag nog voorkomt in het telefoonboek van Noorbeek.
- * Gebrandschilderde ramen: Atelier Nicolas Roermond, 1903-1906. Het voorste raam rechts bij het St. Jozef-altaar heeft in het centrum een voorstelling van BONUS PASTOR (de Goede Herder). Schenker was Carolus Eygelshoven, pastor. Tegenover dit venster naast het Maria-altaar een geschenk van zijn nicht/huishoudster Sophia Horbach, voorstellende de verschijning van de engel aan Zacharias in de Tempel. Zacharias met wierookvat voor het altaar met de zevenarmige kandelaar. Ook in de overige vensters staan de namen van de plaatselijke sponsors vereeuwigd.
- * Kruiswegstaties: olieverf op doek, ongesigneerd, vóór 1850. Op de 8^e statie (naast de toegangsdeur) zien wij Simon van Cyrene met 2 linker benen!
- * Kerkklokken: Mariaklok uit 1449 en Brigidaklok uit 1528.
Deze laatste werd tijdens W.O. II geconfisceerd. Een replica werd nagegoten in 1957.

St. Brigidakapel aan de Pley vóór de kerk

- * Huidige kapel dateert uit 1772 blijkens opschrift boven de ingang aan interieurzijde. Op de vensterbanken bevinden zich gleuven van offerblokken, waarin pelgrims hun gift konden storten. Zie het fraaie smeedijzeren beslag plus sporen van een dieven-koevoet!
- * Doopvont begin 17^e eeuw, koperen deksel 19^e eeuw. Stond vroeger in de kerk, later in doopkapel, de huidige expositie-ruimte.
- * Altaar wederom vervaardigd uit restanten van communiebank.
- * Eikehouten beeld van St. Brigida gesneden door Sjf Eymael in 1978.

St. Brigida van Kildare (453-523) is patrones van Ierland, tevens patroonheilige van Noorbeek, en wordt alhier Sint Brie genoemd. Zij was overste (abdis) van een vrouwenklooster en wordt daarom afgebeeld met staf ten teken van haar waardigheid. Aan haar voeten een liggend rund, aangezien haar voorspraak en hulp wordt ingeroepen bij veeziekten. Behalve in Noorbeek wordt zij met name in Vlaanderen in menige plaats vereerd en zijn er rond haar feestdag (1 februari) overeenkomstige gebruiken, zoals zegening van het vee of zegening van brood of water voor het vee.

In 1634 werden Noorbeek en omstreken geteisterd door de veepest en de wanhopige bevolking deed aan St. Brigida de gelofte om telkenjare te harer ere een **meiboom** te planten bij haar kapel, indien zij deze ramp zou afwenden. De gebeden werden verhoord en reeds meer dan 350 jaar wordt door de georganiseerde ongetrouwde Noorbeekse mannen - de Jonkheid onder leiding van hun kapitein - elke tweede zaterdag na Pasen een reusachtige den (eigenlijk spar) gekapt en van zijn takken ontdaan in een naburig bos. Deze **St. Brigida-den** wordt vervolgens met echte paardekrachten op de dennewagen naar het hart van Noorbeek, de Pley, vervoerd. Aldaar wordt de boom door de getrouwde mannen van het dorp met louter mankracht en met behulp van primitieve "hef-bomen" (letterlijk: want het betreft kruiselings verbonden dennestammen) rechtop gezet. Een fantastisch en somtijds bloedstollend schouwspel, rechtstreeks en zonder onderbreking vanuit de late Middeleeuwen tot ons gekomen. Overigens kan het thans meer dan gekerstende gebruik uit nog veel ouder tijden stammen, met de altijd groene den of spar (EVERGREEN) als symbool van vruchtbaarheid in de barre wintertijd. Het carnavalistische grond-idee was: "Laten wij dansen en springen (de Cramignon bijvoorbeeld) en de naderende lente bezingen!"

Kerkhof rondom de kerk

Ondanks het feit dat dit kerkhof sinds de dertiger jaren niet meer als begraafplaats in gebruik is en het merendeel der graven is geruimd, geven de resterende graftekens toch een aardig beeld van de lokale grafcultuur sinds 1500, te beginnen met het kleinste hardstenen kruisje zonder inscriptie aan de noordzijde nabij de aangebouwde sacristie en verwarmingskelder.

Na de kerk-restauratie van 1990/91 zijn de resterende 25 hardstenen grafkruisen uit de 17^e en 18^e eeuw grotendeels chronologisch herplaatst. Het kerkhof betredend via de brede trappen naast de St. Brigidakapel, vindt men als eerste kruis links dat van HEIN WILKEN VAN SCHEY uit 1612, met daarnaast (in een prachtige oploppende letter uitgekapt) dat van KATRINA SCHELEN uit 1614.

Mede afhankelijk van de inval van het licht op de belettering kan men gemakkelijk of moeizaam puzzelend zijn weg langs de hardstenen kruisen rondom de kerk vervolgen tot en met het laatste van DE EERSAME ANDREAS KRANSHOF EN MARGARITA LOUWAERTS SYN HUYS-VROUW uit 1765 (naast bovengenoemd oudste kruisje uit ± 1500).

Halverwege de rondgang aan de voet van de kerktoeren is een aparte hoek ingericht voor een viertal notabelen. In het centrum staat een groot smeedijzeren kruis, de (vermoedelijk uit de middeleeuwen stammende) voorganger van het huidige in 1964 geplaatste torenkruis. Goed is te zien waar het haantje al die tijd heeft zitten draaien! Ter rechter zijde hiervan een tweetal 17^e eeuwse notabelen; links twee V.I.P.'s uit de 18^e eeuw. Van rechts naar links zien wij het kruis van PETER AVSSEMS, SCHOLTIS (schout) TOT NORBECK uit 1608. Daarnaast CORNELIS KEVERS, SCHEPEN TOT NORBECK uit 1631. Verder IOANNES MVNCKEN, NOTARIS EN SCHEPEN VAN NOORBECK uit 1709. En tenslotte PEETER PITENS, BVRGEMEISTER VAN NOORBECK uit 1711.

De teksten op de overige graftekens uit de 19^e en 20^e eeuw zijn over het algemeen redelijk te ontcijferen. De opgeknaptte grafkruisen uit gietijzer stammen uit het eerste kwart van deze eeuw. Het Christuscorpus aan het grote kruis onder een afdakje nabij de ingang tot de kerk is een replica uit steenhars van het uit de 19^e eeuw daterende houten corpus dat zich thans achter in het kerkgebouw bevindt, onder de orgelgalerij.

Voornaamste bron:

A.G. Schulte: MARGRATEN, MHEER EN NOORBECK
De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst
RDMZ-Zeist / Waanders Uitg. Zwolle, 1991
ISBN: 90-6630-248-8 geb.